

December 26. István napja

István az Egyház első vértanúja, akit megköveztek (Apostolok Cselekedetei 6,7). Diakónus volt: az apostolok segítsége, a szegények gondviselője. A győzelem jelével, pálmaággal, köntösében pedig kövekkel szokták ábrázolni.

Istvánt és Lőrincet a középkorban többször ábrázolják együttesen, így *Csegöld* (1494), *Kassa* (1440), *Nagyekemező* (Prostea Mare 1480), *Szászbogács* (Bogeschdorf, Bagaciu, 1518) szárnyasoltárain. Később is: a *szolnoki* franciskánus templom Szent Antal oltárának őrálló barokk szobrai. Őket látjuk *Tamási* barokk templomának homlokzatán is.

Géza fejedelem fiának az *István* keresztnévet választja, hogy uralkodói méltóságában és kötelességeiben akár a vértanúságig állhatatos legyen. Ezért szól az esztergomi székesegyháznak legelső dedikációja szintén István vértanúnak. Újabb nézet szerint az *István* nevet Sarolta, Vajk édesanyja választotta fiának. Az ő édesapja, Gyula ugyanis Bizáncban megkeresztelkedve, az István (Stephanos) nevet kapta.

Győr városának ősi soron István vértanú a védőszentje, címerében is egészen napjainkig benne volt.

A Győrújvárosi klasszicizáló templom főoltárán szobrát látjuk.

A püspöki székváros és a szent vértanú szakrális-szimbolikus kapcsolatát tanúsítja *Gyulafehérvár* ágostonrendi remete kolostora (1290), a *csanádi* székesegyház protomártír oltára, továbbá Vetési Albert

veszprémi

püspök († 1486) remekbe készült vörös misemondó ruhája is, amelyre a Szűzanya, Magdolna, Keresztelő János és Pál apostol társaságában István alakja is rá van hímezve.

*

Megemlíthetjük, hogy a közeli Sóly elenyészett protomártír-patrocíniumat

*

a legkorábbiak közé tartozik (1009) hazánkban.

István vértanút választotta mennyei pártfogójául a *hajdúdorogi* görögkatolikus magyar egyházmegye.

Galgamácsán nem Aprószentek ünnepén, hanem már ezen a napon volt a legénybíró megválasztása a múlt században.

Nem tudjuk már, hogy milyen megfontolásból tartott a debreceni szabócéh a középkor végén *minden harmad hétnek előfordulásában*

misét István vértanúnak a Szent András-templomban levő oltáránál. A barokk világban a protomártír volt a szegedi szűrszabók patrónusa is: Lehetséges, hogy azért, mert a *céhújítás*

, vagyis a céhmester választása ezen a napon történt. Ez pedig misehallgatással, áldomásívással járt együtt.

István vértanú kultusza a népi barokk jámborságban a karácsonyi áhítatformák gazdagsága miatt háttérbe szorul. Csak a jászladányi Orosz István híres búcsúvezérnek és énekköltőnek († 1922), aki a protomártírt tisztelte névadó patrónusának, magánáhítatból sarjadt olvasószövegét tudjuk idézni:

3 szem és 3 tized, Hiszekegy, Dicsőség, Miatyánk. Üdvözlete: Üdvözlégy óh dicsőséges Szent Istvánty mártély, ki a Jézus Krisztus kínszenvedése és halála után első voltál, ki véredet ontád Jézusért. Agyonköveztettél, kövek zápora alatt adtad ki szent lelkedet. Imádkozzál érettünk bűnösökért Szent István mártily, hogy a mennyei boldogságba hozzád juthassunk, veled imádhassuk Jézus Krisztust mindörökké, amen.

Nem világos, miért lett István a lovak védőszentje. Az egyház nyilván céltudatosan helyezte

ünnepét erre a napra, a téli napforduló archaikus pogány vigadozásainak, Wotan-kultuszának időpontjára. Eltúrte, hogy e napon új hívei nagy áldomást (Stephans-Minne) üljenek. Továbbá vizet, sőt, magvakat, takarmányt szentelt, lényegében tehát megáldotta, előkészítette a vegetációt. Megszentelte a lovakat, és azt a szokást, hogy az emberek lakóhelyüket ezen a napon lovon megkerüljék, körülfussák, mintegy körülzárják, és így az István érdemeiért megnyílt ég oltalmába ajánlják. Ez a határkerülő hagyomány régi hazánk nyugati részén él. A *S tefanireiten*

, másként

Beiglreiten

ismeretes a hazai

Mosonszentpéter

és

Mosonszolnok

, továbbá odaát

Bánfalva

(Apetlon),

Illmitz

,

Pomogy

(Pamhagen) német és Alsóőr (Unterwart) magyar faluban. Mindenütt kora reggel kilovagolnak a legények a határba, hogy a ló, jószág egészséges legyen az új esztendőben. Ehhez még hozzátehetjük, hogy

Mosonszentpéteren

minden lovas legény attól a lánytól, akinek udvarol, nagy kerek kalácsot (Beugel) kap. Ez a ló nyakán függ verseny közben. Végül a vendéglőben áldomást isznak, a kalácsot pedig ott nyomban megeszik.

Újszentiván német legényei István vértanú napján még századunk elején is lovon versenyeztek az elsőségért. A játékossá vált határjáráshoz szerb legények is kedvet kaptak. Az ünnep délutánján a fiatalság: lányok, legények szánkáztak a faluban és a határban. Szintén István középkori ló-patronátusát idézi *Csanádpalota* hagyománya: az ünnepen háromszor gyöngéden meghasítják a ló szájpadrását, hogy egészséges legyen.

Különös módon nemcsak a németeknél és más, főleg északi népeknél, hanem hazánkban is éltek, megfértek egymás mellett a ló oltalmára, orvoslására, megfelelő táplálására irányuló liturgikus áldások és népies ráimádkozások, amelyek István vértanút idézik. Ezek kölcsönösen ihlették is egymást.

A karácsonyi szalmát a szegedi nagytájon, újév napján, de Újkígyóson már István vértanú ünnepén a józággal éhomra etetik meg. Dombiratoson a karácsonyesti szénából is csóvát

kötnek és az istállóban a tehén jászla fölé kötik, hogy a vést távolartsák a jószágtól. Csanádapácán a karácsonyi sóval etetik meg újévkor, tehát a nyolcad végén, a jószágot.

Tápén az öregek még manapság is sóval – hajdanában nyilvánvalóan a szentelt sóval – szokták meghinteni házépítéskor a fundamentomot. Vásárra menet az erszényükbe tesznek egy csipet sót. Szeged-alsóvárosaik a vetőmagot hintik meg vele. Sót is tesznek a Boldogasszony ágyába, vagyis a gyerekágyba.

A göcseji Gellénházán a marhának a karácsonyi sóból adnak, hogy föl ne fúvódjék. Nagylengyel vidékén a világrajött kisborjút szórják meg vele, mai magyarázat szerint azért, hogy az anyja tisztára nyalja. A beteg embert a karácsonyi sóval füstölik meg. *Lesencenémeti* faluban István vértanú hajnalán jószágait a gazda a karácsonyi sóval eteti meg bent az istállóban.

Rábagyarmaton ezen a napon a marhát nem jó megitatni. Az óvatosság föltétlenül a középkori szentélmény csökevénye: a szentelt só utáni itatás nyilván kisebb felfúvódással járt együtt.

Zagyvarékason a kisborjút mindjárt világrajötte után megsózzák. Utólagos magyarázatuk szerint azért, hogy az anyja szeresse.

Az *aranyvíz* sajátos áttétele, hogy Pölöskefőn most, István hajnalán merítenek a kútból, mert – mint mondják – ilyenkor *gyöngyözik* a víz. Ebből az egész család inni szokott.

István napja egészség- és termésvarázsló nap is. A bánátiak szerint, ha szép idő van, jó termés lesz. A muravidéki erdőkben makkoltatók úgy vélték, ha e napon zúzmarások a fák, de később kisüt a nap, akkor sok makk terem a következő esztendőben.

A *Szent István áldása* (Stephansminne) és különösen a *Szent János áldása* (poculum Sancti Johannis) eredeti liturgikus célzata szerint az e napokon szentelt borral akarta mérsékelni a nagy áldomásokat. Célja az volt, hogy a mulatság, vigadozás, amelyet úgysem lehetett volna kiirtani, legalább tisztos korlátok közé kerüljön, István és János oltalma alatt szelídebbé váljon.

Szent István áldásának hazai nyoma nincs.

A szakrális és profán célzatok vidám ötvözete az a *Búzaskocsárd* erdélyi faluban élő szokás, hogy István (majd János) hajnalán a legények kiviszik István, illetőleg János nevezetű társukat a kapuba, ráhúzzák őket a súlykoló padra, és vagy súlyokkal, vagy vesszővel végigvernek rajtuk. Ez az egészségvarázslat voltaképpen az aprószenteki hagyomány körébe tartozik. Végül borral itatják meg őket, hogy meggyógyuljanak. Ebben meg a szentelt bor elfeledett hagyománya villan föl. Radnóton a kapuban már várakozó István vagy János nevű legényeket barátaik felkapják és előre átemelik a kis- és nagykapu közötti garád fölé.

E napon jártak a dunántúli [regőmlők](#). A gazdának minden jót kívántak, a leányokat, legényeket összeénekeltek. A közelmúltig szokás volt egyes dunántúli falvakban, hogy a legények köcsögdudával, csörgősbottal felszerelve felkeresték a házakat, énekeltek.

December 26–27-e, a legenda szerinti első vértanúk, Szent István vértanú és Szent János evangélista ünnepe. A XVIII. sz. közepéig karácsony hármass ünnepe volt, tehát Szent István és Szent János napját is megünnepezték, ezt követően csak Szent István napja maradt ünnep. Az István és János nevűek ezen a két napon tartották névnapjukat, amely együtt járt a névnap köszöntővel – Debrecenben kántálás – és az ezt követő áldomással. István-napi, János-napi köszöntőnek, istvánzásnak is mondták. Lábadi Klára Várdarócon az alábbi köszöntőt jegyezte fel:

„Szerencsés jó reggelt kicsinek és nagynak

Kivált az Istvánoknak!

Kinek fölvirradtunk piros hajnalára,

És az Istvánoknak szép nevenapjára!

December 26. István napja

Írta: Benedek Csaba

2011. december 26. hétfő, 19:44 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 13:05

Annyi áldás legyen az Istvánok fején,

Amennyi fűszál terem Várdaróc mezein!

Nyíljon az égnek örök dicsősége,

Ki fölkoronázza az Istvánokat örök tisztességre”

A XVIII. sz. második felében elterjedt névnapi köszöntőknek – amelyek több más szokással együtt az I. világháborút követő esztendőkből kezdtek elmaradozni –, rendszerint az elrecitált verses, ill. énekelt köszöntő-szöveg is velejárója volt. A szövegek általában iskolai eredetűek. Egyikük-másikuk az ország jórésztében elterjedt. A régi formákat legtovább az erdélyi és a bukovinai magyarság őrizte.

Irodalom:

[Benedek Csaba: Karácsony, húsvét, pünkösd](#)

[Manga János: Szent István és Szent János napja, In: Magyar Néprajzi Lexikon 4. \(Főszerk: Ortutay Gyula\), 1981. 659.](#)

Penavin Olga: Népi kalendárium. Forum Könyvkiadó. Újvidék, 1988. 162-164.

[Tóth Zsuzsanna: December 26. Karácsony, István napja. In: Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság \(főszerk: Domokos Tóth Tekla\), 1990. 250.](#)

December 26. István napja

Írta: Benedek Csaba

2011. december 26. hétfő, 19:44 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 13:05
